

ct.

3

B. oct.
2663

B Misc Litt.
8° 2663

1.

**VERDRAAGZAAMHEID,
DE SCHOOL EN DE GRONDWET.**

~~~~~
EEN WOORD

NAAR AANLEIDING VAN DE BROCHURE

„EEN JOOD OP DE TRIBUNE DER TWEEDE KAMER“.

DOOR

HARRY BARGE.

AMSTERDAM,

F. J. VAN LANGENHUYSEN.

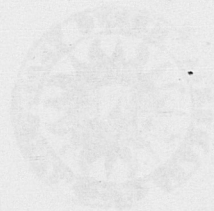
1874.

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

0957 0916

't Is altijd een geliefkoosd denkbeeld van de voorstanders der gemengde scholen geweest, dat deze scholen de verdraagzaamheid tusschen de belijders der verschillende godsdiensten zouden bevorderen. — Al waren er ook wellicht bij, die onder »verdraagzaamheid jegens andersdenkenden” liefst »een minder trouw vasthouden aan eigen kerkleer” verstonden, — toch ware het onbillijk niet te erkennen, dat velen, met de meest oprechte bedoeling om aan de overtuiging van anderen niet de minste afbreuk te doen, bij het ophemelen der gemengde school de »verdraagzaamheid in het leven” en niet de »verdraagzaamheid in de leer” op het oog hadden. — Dat echter de integriteit der eigen kerkleer op gemengde scholen, — wegens de onmogelijkheid van neutraal school-onderwijs, — groot gevaar loopt, is vooral door de jongste Kamerdebatten over de wetten op het onderwijs, even onwederlegbaar geconstateerd, — als de ondervinding ons duidelijk leerde, dat de verdraagzaamheid in ons vaderland sedert het ontstaan der schoolwetten niet vooruitging. — Het kon wel niet anders. Slechts het toekennen van gelijke rechten aan allen, zooals de Grondwet dit voorschrijft, kan de vreedzame samenleving en het gemeenschappelijk streven naar het algemeen welzijn, onder de belijders der verschillende godsdienstige overtuigingen in de hand werken.

Bevoorrechting van eenigen, en nog wel eene zoo groote en exclusieve bevoorrechting als onze onderwijswetten die

laten hooren ¹⁾; — die »met onvermengde belangstelling” des Heeren van Nispen »boeiende, van innige opregte overtuiging en warmen ijver getuigende rede” heeft gevolgd ²⁾ — die eenige woorden »niet bezigt, omdat hij gelooft, dat het scheldwoorden zijn” ³⁾; — die zijne brochure eindigt met de spreuk »bemint uwen naaste als u zelve”, — die gematigde, vriendelijke, liefderijke Heer de Pinto heeft van af de tribune de ontdekking gemaakt, dat daar beneden »in die ruime, schoone zaal, waar het licht zoo vrij en onbelemmerd van boven valt en allen gelijkelijk beschijnt” dat dáar nog »Dunkelmänner” zijn. »Blinde, bittere haat” vervult hun gemoed. »Het is waar, zij spreken van christelijke liefde, geloof, godsdienst en geweten, en die bittere, onredelijke haat, hij komt slechts voorzichtig, eventjes, als ter loops te voorschijn; de hamer van den voorzitter kan hem niet eens treffen, maar hij zit zeer diep en uit zich” ⁴⁾. — Die Heeren strijden zoo krachtig en zoo voortdurend voor het verkrijgen hunner bijzondere, confessioneele scholen; — men mag aannemen, dat »ook zij hunne vorming van hoofd en hart in zoodanige scholen genoten hebben” ⁵⁾ — ergo.... ziet gij nu niet dat de kerkelijke sektescholen positiefkwaad »kunnen, ja moeten stichten”?

Zoo ons dat vertoon van gematigdheid, waarvan ik boven eenige staaltjes aanhaalde, reeds onwillekeurig Veuillot's woorden in herinnering bracht: »plus un esprit est naturellement modéré, moins il parle de sa modération. Celui qui l'est tout-à-fait, s'en tait tout-à-fait comme le sincère de la sincérité, et le brave du courage. Au contraire, ceux qui n'ont qu'une prétention d'être modérés, jettent sans cesse leur modération à la tête des gens” ⁶⁾; — dan toont ons toch deze argumentatie ten duidelijkste dat in deze brochure

---

1) Pag. 23.   2) Pag. 25.   3) Pag. 32.   4) Pag. 36.   5) Ibid.
6) Mélanges, III.

slechts van de »*prétention d'être modéré*» kan sprake zijn. Zelfs als men de praemissen eens moest toegeven, zou dan de conclusie wel van gematigdheid getuigen? Stel dat waarlijk eenige heeren in de Kamer hadden bewezen dat »blinde, bittere haat» hun gemoed vervult; dat men ook mag aannemen dat »zij hunne vorming van hoofd en hart in zoodanige, confessioneele, scholen genoten hebben», — is het dan een bewijs van gematigdheid daaruit de gevolgtrekking te maken, dat die confessioneele scholen positief kwaad niet alleen *kunnen* maar ook *moeten* stichten? Vooral wanneer men eerst geconstateerd heeft, dat eigen ondervinding het tegendeel leerde? — Zulk een lichtzinnig, ongemotiveerd oordeel zou alleen reeds een zoo sterk bewijs zijn van bevooroordeeldheid en partijdigheid, dat noch al de voorafgaande verklaringen van het tegendeel, noch de rechts en links zoo kwistig uitgedeelde complimentjes als tegenbewijs kunnen dienst doen. Maar wat is er van de praemissen? Waardoor hebben de bewuste heeren dan getoond dat inderdaad blinde, bittere haat hun gemoed vervult? Alles wat dit volgens den Heer de Pinto moet bewijzen, werd gesproken naar aanleiding van de redevoering des heeren Godefroi. — Men weet hoe er geklaagd werd, dat de openbare school het positief Christendom bij de leerlingen ondermijnt. — De Heer Godefroi kwam daartegen op. Dat hij, de Israëliet, zich mengde in de kwestie of het openbaar onderwijs al of niet anti-christelijk is, kan men hem zoo kwalijk niet nemen; hij deed dit met hetzelfde recht, waarmede de groote meerderheid der Kamer sinds jaren over koloniën, militaire kwestien en wat niet al meêspreekt, zonder ooit tot brieven, moties en adressen als in de zaak Vissering-Gratama aanleiding te hebben gegeven. — Doch de Heer de Pinto zelf wil niet geheel ontkennen, dat de Heer Godefroi, de »Staatschool verdedigende..... niet te ver gaat, wanneer hij het gevaar, van te grooten invloed van den materialistischen, anti-gods-

dienstigen geest op die school schijnt te ignoreeren" 1). De Heer Godefroi zeide, dat wellicht een meer bevoegd beoordeelaar zou vragen: »Welk Christendom bedoeld werd met positief Christendom?» Van af de tribune kon zelfs de Heer de Pinto niet nalaten de opmerking te maken, dat die vraag »wel wat ironisch klonk" 2). — Verbeeldt u nu de mannen, de oprecht geloovige Christenen, die jaar aan jaar in de Kamer strijd voeren, om datgene, wat hun het dierbaarste en heiligste is, hun christelijk geloof, voor het gevaar der officiële bestrijding door het openbaar onderwijs te vrijwaren; die in de tegenwoordige onderwijswetten de hun door de Grondwet verzekerde eerbiediging hunner godsdienstige begrippen niet vinden, en daarom niet moede worden tegen het onrecht, hun en hunnen overtuigingsgenooten aangedaan, te protesteeren; die, overtuigd dat zij de meerderheid van het Nederlandsche volk niet alleen, maar — de jongste verkiezingen getuigden het nog, — ook de meerderheid der kiezers achter zich hebben, met al de kracht die in hen is vragen en eischen dat toch de minderheid eindelijk eens ook aan de meerderheid het deel der lusten gunne, daar die meerderheid toch ook haar deel, en welk een deel, in de lasten draagt; — en nadat zij dit zoo lang en zoo onverdroten, en ook nu weêr met zooveel klem »in flinke, degelijke, boeiende, van innige, oprechte overtuiging en warmen ijver getuigende" redevoeringen deden, staat de Heer Godefroi op, die dit alles niet alleen »schijnt te ignoreeren", maar ook nog »wel wat ironisch" vraagt, welk Christendom die Christenen toch wel met positief Christendom bedoelen. Zou het wonder zijn, dat op dat ignoreeren en op die ironie, in de hitte van het debat soms een bitter woord ware gevolgd? Mocht dan ook al een dier mannen, door dat ignoreeren en die ironie geprovoceerd, een woord gezegd heb-

---

1) Pag. 35.   2) Pag. 42.

ben, dat aan de geloofsgenooten des Heeren Godefroi minder aangenaam is, — en dat zonder die provocatie niet zou gezegd zijn, — kon dat het recht geven om, gelijk de Heer de Pinto doet, driestweg te constateeren, dat blinde, bittere, diepzittende haat het gemoed dier mannen vervult?

Zou de Heer de Pinto ons oordeel onderschrijven, wanneer wij zeiden »uit de ironie van den Heer Godefroi blijkt dat hij een »Dunckelmann” is, »dat blinde, bittere haat zijn gemoed vervult”; maar »die bittere, onredelijke haat, hij komt slechts voorzichtig, eventjes, als ter loops te voorschijn; de hamer van den voorzitter kan hem niet eens treffen, maar hij zit zeer diep en uit zich”? Zou de Heer de Pinto meenen dat wij het recht hadden zoo te spreken? — Zoo niet, dat hij zich dan het gebod herinnere, ’twelk hij verklaart op zijne confessioneele school te hebben geleerd: »Eénerlei recht zult gijlieden hebben”¹⁾. — ’t Beteekent weinig de gulden woorden »bemin uwen naaste als u zelve” aan ’t eind van een opstel te schrijven.

Maar laat ons die uitingen van »bitteren, blinden haat” eens naderbij beschouwen.

De Heer Messchert van Vollenhoven maakte er den Heer Godefroi op attent, dat zijn oordeel over al- of niet antichristelijkheid der openbare school, als het oordeel van een Israëliet, — dus hier niet-deskundige, voor de klagende Christenen van niet veel waarde is; — en om dit zacht en op verbloemde wijze te doen, gebruikt hij de tegenstelling tusschen *Oostersche* en *Westersche* begrippen. Dat *Oostersch* was dus inderdaad eene zinspeling op de afkomst en den godsdienst van den Heer Godefroi, — het was eene herinnering aan zijne incompetentie om in deze zaak een oordeel uit te spreken.

De Heer de Pinto, maakt van die zinspeling »een verwijt

---

1) Pag. 34.

aan den Heer Godefroi, dat hij Jood is" ¹⁾. — Of de Heer de Pinto meent te mogen oordeelen dat, iemand er aan te herinneren dat hij Israëliet is, met een verwijt gelijk staat, moet hij zelf weten; ik zou het hem niet gaarne nazeggen; — maar ten stelligste ontzeg ik hem het recht daarom in het publiek te constateeren dat die uitdrukking des Heeren van Vollenhoven van geloofshaat getuigt, en dan daaraan zonder blikken of blozen de insinuatie toe te voegen, dat dit verwijt »misschien (moest) dienen om te speculceren op den geloofshaat bij de massa, bij welke deze nog niet overal en nog niet geheel verdwenen is." ²⁾

Doch de Heer van Vollenhoven heeft nog meer blijken van bitteren, blinden haat gegeven. »Het was nu cenmaal een idee fixe van de Israëlieten" zeide hij »om met de Christenen gezamenlijk ter school te gaan"; dit heeft hij als burgemeester van Amsterdam ondervonden, en als reden geeft hij aan: »Zij wilden juist dat hunne kinderen, door den omgang met Christenkinderen, meer beschaving en ontwikkeling zouden verkrijgen." ³⁾ — Doch *hij* zegt niet, dat de Israëlieten minder beschaafd en ontwikkeld zijn, — die grond was hem door aanzienlijke Israëlieten aangegeven. — De Heer v. Vollenhoven zocht daarin eene verklaring van de voorliefde der meeste Israëlieten voor de openbare gemengde school. Van verwijt, van hatelijkheid, van *ironie* geen sprake. Toch vindt de Heer de Pinto goed den Heer v. Vollenhoven te beschuldigen alsof hij die Israëlieten »met hunne gulle bekentenis" trachtte »te beschamen ten aanhoore van geheel het volk" — en hij kent zelfs de geheimste drijfveeren van 's Heeren van Vollenhovens gemoed; — »omdat één hunner in het Parlement zijn meening gezegd heeft, en die meening in strijd is met de uwe" ⁴⁾.

En de Heer van Wassenaer van Catwyck, — o gru-

---

1) Pag. 39.

2) Ibid.

3) Ibid.

4) Pag. 41.

wel — hij vermeet zich op de »wel wat ironische vraag van den Heer Godefroi naar het positief Christendom te antwoorden: *»gij hebt zeker vergeten, dat de grondslag van hetgeen men in Nederland Christendom noemt, het Evangelie is, en dat, toen aan eene vorstelijke tafel, aan een predikant werd gevraagd, om twee woorden als het beste bewijs voor de waarheid van het Evangelie, die leeraar antwoordde: Sire, het beste bewijs is, dat het Israëlietische volk kennelijk bestaat, maar als vreemdelingen in Europa overal wordt aangemerkt.»*¹⁾

Wel heeft Da Costa in een zijner schoonste zangen den Israëlieten eveneens toegezongen:

«...de krachtigste weêrlegging

Van 't machtigst ongelooft is ons uw voortbestaan!»

wel is dat voortbestaan van Israël voor de Christenen immer eene getuigenis van de waarachtigheid van hunnen godsdienst geweest; wel heeft het sinds de H. Paulus zijn brief aan de Romeinen schreef, altijd onder de Christenen vastgestaan, dat zooals de waarlijk niet onverdraagzame jongere Abr. des Amorie van der Hoeven in zijne leerrede over »Gods weg en raad met Israël» zich uitdrukt: »tot dat de volheid der heidenen is ingegaan, ABRAHAMS nakroost onder alle volken verstrooid, en toch met geen enkel volk vermengd, een levend bewijs en getuigenis (moet) blijven voor de waarheid des Christendoms»; wel is dit voor de Christenen onveranderlijk de oplossing, van 'tgeen de Heer de Pinto meent dat voor hen immer nog een vraagstuk is: »waarom de Israëlieten er na achttien eeuwen nog zijn;»²⁾ — maar in de laatste helft der negentiende eeuw, — in de vergadering der vertegenwoordigers van ons — Goddank altijd nog christelijk — Nederlandsche volk, den handschoen voor den Gekruisten opnemen, en op de »wel wat ironische» vraag van

1) Pag. 43.   Pag. 11.

een Israëliet: wat men toch onder positief Christendom verstaat, — te antwoorden: »dat is de leer sedert 18 eeuwen bevestigd, door het voortbestaan van het onder alle volken verstrooide, maar toch met geen enkel volk vermengde kroost van hen, die riepen: »Zijn bloed kome over ons en onze kinderen!» — dat kan men toch niet doen, zonder een onwederlegbaar bewijs te geven, dat blinde, bittere, onredelijke haat diep in het gemoed is doorgedrongen. — Aan een Israëliet is het echter geoorloofd in eene hoofdzakelijk tot Christenen gerichte brochure zich op datzelfde voortbestaan te beroepen, als op een grond voor de meening, dat het Jodendom in de toekomst zal triomfeeren ¹⁾, — dus den christelijken godsdienst zal overwinnen; — want die Israëliet, hij bepleit in naam der verdraagzaamheid de noodzakelijkheid van de gemengde school.

Doch de Heer van Wassenauer onderstond nog meer: »als vreemdelingen in Europa aangemerkt» — zeide hij, en ook de Heer Haffmans waagde het te zeggen: »de Israëlieten zijn een vreemde volksstam.»

De op zijne joodsche afkomst zoo fiere da Costa noemt zich zelve herhaaldelijk »de balling van het Oost», en spreekt zijne stamgenooten aan als

»Israël, bekend

Door ballingschap en ban van 's werlds end tot end" ²⁾

»Beurtlings slaven, beurtlings vorsten,

»Beurtlings zwervers over de aard." ³⁾

«— Gij sinds twintig eeuwen zwervers." ⁴⁾

Hij spreekt van Nederland als »de voedsteres dier Joden in hun zwerven!" ⁵⁾

Ook de Heer de Pinto zelf zegt ons »ruim achttien eeuwen zijn heengegaan sedert Israël ophield een politiek

1) Pag. 10, 11, 54. 2) Wachter wat is er van de nacht.

3) Aan mijn Gade, ter eerste verjaring van mijn eersteling.

4) Vijf en twintig jaar. 5) Aan Bilderdijk.

volk te zijn, en toch, ofschoon verspreid over de gansche aarde, zonder eenigen politieken en hierarchischen band is *het nog een volk*'¹⁾. En op eene andere plaats verhaalt hij ons hoe de Joden nu nog voor den terugkeer van Israël naar Jerusalem en het Heilige Land bidden²⁾, daardoor dus aantoonende dat ook zij nog immer Palestina als hun eigenlijk vaderland beschouwen, en daarheen terug verlangen; doch deze beteekenis kunnen de Heeren van Wassenaar en Haffmans aan de woorden »vreemdeling" en »vreemde volkstam" niet hebben gegeven; *zij moeten* daarmee bedoeld hebben, dat Israël ook vreemdeling is in den zin, die de Nederlandsche wetten aan dat woord geven; — *zij moeten* daarmee bedoeld hebben, dat die Joden nooit en nimmer de rechten en vrijheden konden genieten, door de wetten aan hen, die deze wetten Nederlanders verklaren, toegekend. In *hun* mond *moesten* die woorden den zin van »geen burgerrecht aan Israël" hebben, — want waar ter wereld zou anders de Heer de Pinto de bewijzen van daan halen dat »eenige van die Heeren aan de overzijde, die zoo krachtig en zoo voortdurend voor het verkrijgen hunner bijzondere, confessioneele scholen strijden" »Dunckelmänner" zijn, en dat blinde, onredelijke haat hun gemoed vervult? En waar zou hij dan de wapens borgen, waarmede hij in naam der verdraagzaamheid voor het behoud der gemengde school kan strijden? — Waarlijk, indien men als ridder der verdraagzaamheid voor eene zoo edele zaak in het strijdperk treedt, dan komt het op de keuze der wapenen zoo nauw niet aan; dan mag men zelfs, om het hatelijke en onverdraagzame van den vijand wat beter te doen uitkomen, de woorden zoo wenden en draaien, dat b. v. van de constateering van het historische feit, dat de Israëlieten een vreemde volkstam zijn, »het verwijt" en »de qualificatie" gemaakt wordt

---

1) Pag. 9.   Pag. 54.

»vreemdelingen die *stechts* gastvrijheid genieten”¹⁾; — dan mag men ook — schoon men er blijkbaar niets van begrijpt, verklaren, dat de Paus de »grondbeginselen van den Nederlandschen Staat, van het Nederlandsche Vaderland” heeft veroordeelt; — dan mag men zelfs insinueeren dat overeenstemming van overtuiging met de ingevingen en uitingen des Pausen iemand belet »waar vaderlander” te zijn²⁾.

Zullen wij daarom op onze beurt beweren dat blinde bittere haat 's Heeren de Pinto's gemoed vervult? — 't Is waar, wie, als de Heer de Pinto uit zoo weinige en betrekkelijk gematigde woorden zooveel venijn zuicht, heeft het aan zich zelf te wijten, zoo de lezing zijner beschuldigingen onwillekeurig aan den vergiftigden angel van eene wesp doet denken. — Maar toch is daar eene andere reden denkbaar: ook onwetendheid kon hem die waarschijnlijk elders opgevischte beweringen in de pen hebben gegeven. En deze vooronderstelling is te eerder gewettigd, daar toch uit deze brochure blijkt, dat de Heer de Pinto zelfs niet op de hoogte is van die kwestie, waarover hij aan het einde zijner brochure der wetgevende macht een advies geeft. 't Woord vreemdeling heeft hem bijzonder gegriefd, al dacht er niemand aan, den Heer de Pinto of zijnen geloofsgenooten één dier rechten te ontzeggen, welke onze wetgeving aan den Nederlander toekent; maar hij zelf levert het bewijs dat hij wel degelijk vreemdeling is in de geschiedenis van het verleden van ons dierbaar vaderland, vreemdeling in de kennis van 's lands tegenwoordige politieke gesteldheid, vreemdeling zelfs in de Nederlandsche wetgeving.

De eerste April was, zoo toch verklaart de Heer de Pinto, voor alle Nederlanders het feest der vrijheid, allen hadden die vrijheid genoten³⁾. Mag men niet betwijfelen, of hij zijnen geloofsgenooten een proefje zou gunnen van de vrijheid, die

---

1) Pag. 49.   2) Pag. 53.   Pag. 36.

de Katholieken in de dagen der republiek in het vrije Nederland vonden?

De beide uiterste richtingen, zoo verhaalt hij verder, die tegen de gemengde school strijden tellen »Goddank slechts een betrekkelijk gering getal onzer landgenooten onder hunne volgelingen.”¹⁾ Dat »betrekkelijk gering” is goud waard. Minstens de grootere helft — maar wat wil dat zeggen? Voorstanders van het confessioneele onderwijs, zulke nullen tellen niet meê.

De gemengde school moet blijven, dat is ten leste zijne conclusie, maar de wet moet verklaren, dat het onderwijs daar dienstbaar wordt gemaakt »aan de bevestiging van het geloof aan God in hunne harten, en aan hunne opleiding tot een waarlijk godsdienstig, dat is: deugdzaam leven.”²⁾ — Art. 194 Gr. W. ’twelk verlangt, dat het openbaar onderwijs »met eerbiediging van *ieders* godsdienstige begrippen worde geregeld,” is voor den Heer de Pinto niet geschreven. — De materialisten en atheïsten mogen zich evenmin op dit artikel beroepen, als zij die het met den Heer de Pinto zeker wel eens zijn, dat een waarlijk godsdienstig leven een deugdzaam leven is, — maar die toch meenen dat men onmogelijk tot een door het dienen van God deugdzaam leven kan opleiden, zonder te weten hoe die God gediend wil zijn, en of die God, dien men moet dienen al of niet identiek is met den Gekruiste van Golgotha.

Weg met de »Dunckelmänner”! leve de verlichting, de vrijheid, de verdraagzaamheid! en derhalve:

Het geloof aan God moet op de openbare school behouden blijven omdat.... de Heer de Pinto den invloed van het materialisme vreest.

Eenige Heeren die voor de bijzondere confessioneele school strijden zijn »Dunckelmänner met blinde, bittere haat bezielde”

---

1) Pag. 37 (noot).   Pag. 70, 71.

omdat..... de Heer de Pinto over eenige uitdrukkingen dier Heeren gebelgd is.

»God behoeve Nederland» voor de confessioneele school omdat..... de Heer de Pinto meent, dat die Heeren dien haat dáar hebben opgedaan.

De eerste April bracht alle Nederlanders de vrijheid omdat..... de Heer de Pinto de geschiedenis van zijn land niet kent.

Een betrekkelijk gering getal verlangt confessioneele scholen en de groote, enorme meerderheid is voor de gemengde school, omdat..... de Heer de Pinto 's lands toestand »van de tribune der Tweede Kamer» beziet.

Al. 2 art. 195 G. W. bestaat niet, omdat..... ja waarom eigenlijk niet? omdat..... omdat..... het materialisme is strijdig met het Oude Testament en..... daar beneden zitten »Dunckelmänner!» Daarmeê basta!

Inderdaad 's Heeren de Pinto's brochure is eene interessante bijdrage tot de geschiedenis: hoe men de confessioneele school bestrijdt.

Het »ex uno disce omnes» ware hier zeker onrechtvaardig. Dit tournooi als *voorbeeld* der wijze van vechten van de ridders der tegenwoordige schoolwetten te willen voorstellen, zou waarlijk van onbillijke geringschatting der talenten en der loyaliteit onzer tegenstanders getuigen. Eéne zaak hebben echter de meesten hunner met den Heer de Pinto gemeen, de strijdleuze: »verdraagzaamheid door de gemengde school», en het aanheffen dier leuze schijnt bij hen als bij hem door dezelfde omstandigheden veroorzaakt: eene onjuiste opvatting van den werkelijken toestand der geesten, en van de verhouding der verschillende richtingen in ons vaderland, en eene miskenning van het middel door de grondwet aangegeven om, in *dien* toestand en bij *deze* verhouding, de

verdraagzaamheid op de eenige mogelijke wijze in stand te houden en te bevorderen.

Gaarne neem ik aan, dat bij de meesten inderdaad de verdraagzaamheid doel is, — en voor het streven naar zulk een doel kan men niet anders dan de oprechtste, warmste sympathie koesteren. Want inderdaad wij hebben behoefte aan verdraagzaamheid.

— Het »Eendracht maakt macht» blijft waar. Nog heeft de ervaring bij geen enkel volk, in geen enkelen staat, het beslissend argument geleverd, dat het nut en de noodzakelijkheid der »partijen» voor het geluk van 't vaderland kan bewijzen. Partijen zullen er zijn, zoolang er nog verschil heerscht op het gebied der ideën, en tusschen die partijen zal strijd ontstaan, zoolang nog *menschen* de dragers dier ideën zijn. *Nietlegendaande* dien strijd rust, vrede, eendracht, geluk te vestigen en te bevorderen is de verheven en edele taak aan de regeeringen opgelegd. Den strijd der partijen te systematiseeren en »de regeering» als prijs voor den overwinnaar uit te loven; het gezag — het vereenigende element van iedere vereeniging — als tweedrachts-appel in die vereeniging te werpen, haar toeroepende: »strijdt er om! zalig de bezitter», — wat kon dit anders ten gevolge hebben dan verdeeldheid? — en zelfs wie met de bovennatuurlijke openbaring spot, zal toch de baarblijkelijkheid van deze bijbelspreuk niet kunnen loochenen: »ieder rijk dat in zich zelf verdeeld is, zal vergaan». — Kan men ook al aan het vergaan niet ontkomen, omdat de verdeeldheid, als kiem van het vergaan, op aarde niet kan worden uitgeroeid; — wie, die in het streven naar het behoud van 't vaderland de eerste plicht van alle burgers, maar vooral der regeering ziet, — zal, niet juist in het tegenhouden en geenszins in het bevorderen der ontwikkeling van dien kiem de vervulling van dezen heiligen plicht zoeken?

Doch staatsmanskunst is stuurmanskunst. Met volle zeilen

recht op het doel af, moge het zekerste middel tot eene voorspoedige reis zijn te midden van den onmetelijken, kalmen oceaen, — 't ware dwaasheid aldus het schip tusschen Scylla en Charybdis te willen doorvoeren. — Men moet de klippen en de kolken kennen, en — beide ontwijken.

Verdraagzaamheid is noodzakelijk, als *conditio sine qua non* van eendracht. Doch verdraagzaamheid met opoffering van overtuiging te vorderen, ware het doodvonnis vellen over karakters, — en wanneer ooit had men meer dan nu juist behoefte aan karakters. En geene overtuiging, die zoo innig met de persoonlijkheid verbonden is, als de overtuiging die het antwoord geeft op de vragen: van waar? waarheen? en hoe daarheen te komen? Het resultaat van het onderzoek naar de oplossing dier vragen beheerscht den geheelen mensch.

In den kring van het particuliere leven kunt ge zulk eene overtuiging betwisten, met de wapens van den geest bestrijden en den lof uwer eigene overtuiging in gloeiende apoloogiën bezingen, — zonder dat de verdraagzaamheid er onderlijdt. 't Is moeielijk zeker, — doch de vormen doen hier veel. Men kent elkander, eerbiedigt elkanders karakter en is van elkanders welwillendheid en goede trouwe overtuigd. Wie op dit punt eene overtuiging heeft, ziet reeds in de toekomst die overtuiging overwinnen en heerschen, tenzij hij aan de menschheid mocht wanhopen. — Dien triomf als individu onder de individuën voor te bereiden, — en zoo gij de menschheid liefhebt, schrijft u die liefde dit als gebiedende plicht voor, — gij kunt het doen zonder de verdraagzaamheid te kwetsen, want een ander kan het immers ook, — gij ontzegt hem het recht niet u tegen te spreken, voor zijne overtuiging te ijveren. In het particuliere leven krijgt die strijd het karakter van eerlijke concurrentie, en concurrentie staat niet tegenover verdraagzaamheid. Mocht het toch te moeielijk zijn om onder concurrenten over het voorwerp

der concurrentie te spreken zonder groot gevaar voor een-
dracht en vrede, — welnu men spreekt over iets anders.
Verdraagzaamheid in het gezellig, maatschappelijk leven, —
't is moeielijk wellicht, maar 't is mogelijk, — wie onzer,
die in het Nederland onzer dagen wat verder kwam dan zijn
dorp, zijn provinciestedje, zijn lokaal en eenzijdig kringetje,
heeft het niet ondervonden?

Doch hoe geheel anders waar de strijd over diezelfde over-
tuiging op politiek gebied wordt overgebracht? Hier bestaat
niet één dier omstandigheden, die in het particuliere leven
de verdraagzaamheid redden. 't Is niet eene woordenwisse-
ling onder vrienden en goede kennissen, 't is een strijd tus-
schen elkander persoonlijk veelal onbekende kampioenen van
beginselen die lijnrecht tegenover elkander staan; een strijd,
aangehitst en dikwerf tot verwoede worsteling opgezweept
door het gesis en het gejuich der partijkiezende omstanders.
Maar bovenal — de politiek is het terrein van het *algemeen
belang*. In het particuliere leven komt uw ijver en uwe
voortvarendheid in de bepleiting der belangen uwer overtui-
ging ten bate van u en uwe vrienden. Op politiek gebied
overgebracht wordt ieder voordeel door de eene zijde be-
haald, eene nederlaag voor de andere zijde, want de eind-
uitslag van den politieken strijd is verbindend voor allen.

Het *algemeene* belang moest behartigd worden en het
partijbelang triomfeert.

Hoedanig is nu de toestand in Nederland?

De meest uiteenloopende godsdienstige richtingen staan
daar naast, ja tegenover elkander. Men zou de volgers dier
richtingen in vijf hoofdgroepen kunnen verdeelen: de Katho-
lieken, de orthodox-Protestanten, de modernen, de materi-
alisten en atheïsten en, — de Heer de Pinto verzekert ons,
dat ook zijne geloofsgenooten de toekomst voor zich in be-
slag nemen — de Israëlieten. Hoe onder zoo verschillende be-
langen het algemeen belang te behartigen? Daar is maar één

woord dat op deze vraag een voldoende antwoord geeft: vrije concurrentie met hare onmisbare voorwaarde, gelijkheid. — Men versta mij wel, ik wil hier geenszins het gelijke recht van bestaan van alle richtingen proclameeren, — de vraag is hier, hoe te midden van zooveel verscheidenheid een waarborg te vinden voor rust en orde, omdat rust en orde noodwendig zijn in het belang van dit éene punt, waarin al die belangen zich ontmoeten, — dat waarlijk algemeen belang, waarvoor de politiek in de eerste plaats verplicht is te zorgen: het behoud en het geluk van het vaderland.

Dat heeft ook de Grondwet begrepen.

Wie de Grondwet als eene proclamatie van beginselen, als eene geloofsbelijdenis wil voorstellen, heeft haar vonnis reeds geteekend. Éene geloofsbelijdenis voor zoo verscheidene richtingen ware eene dwaasheid, een logen. Neen, de Grondwet is een »modus vivendi” — en als zoodanig ware er in onze omstandigheden moeilijk iets beters te vinden. Door dat zij aan allen dezelfde bescherming en dezelfde rechten toezegt, belet zij den naijver, dien machtigen hefboom der onverdraagzaamheid. — Doordien de staat voor geen enkel kerkgenootschap uitsluitend partij trekt, de propaganda van geen enkele godsdienstige overtuiging uitsluitend ondersteunt, is het mogelijk dat allen met vertrouwen tot hem als onpartijdig en onbevooroordeeld beschermer, als wachter voor aller rechten en belangen opzien. Met gelijken ijver en gelijke liefde zullen allen het staatsdoel helpen bereiken, want voorspoed en geluk van den staat zal waarlijk voorspoed en geluk voor allen zijn.

Geen privilegie — gelijke lasten, gelijke lusten, dat was de uiterst praktische grondslag, waarop onze constitutie werd gebouwd, en dit denkbeeld werd ook in art. 194 G. W. geheel consequent op het onderwijs toegepast.

Geen krachtiger middel om eene overtuiging te propageeren, geen krachtiger wapen in den strijd der richtingen dan

het onderwijs. Wie het onderwijs beheerscht, beheerscht het volk. Wie de school heeft, heeft de toekomst. Dat wordt door allen erkend. Welnu van zijn geheel onpartijdig standpunt zal dan ook de Nederlandsche staat aan allen het gelijke gebruik van dit machtig wapen verzekeren, — niet éene richting zal hij meer dan de andere, bij die propaganda door het onderwijs, steunen. Vooreerst en vooral, het onderwijs is vrij. — De staat zal vragen: zijt gij bekwaam? maar geenszins in welke richting zal uw onderwijs zich bewegen.

Schieten de particuliere krachten te kort, en dat zij te kort schieten heeft de ervaring genoegzaam bewezen, — welnu, de staat zal, aan zijn doel beantwoordende, het middel zijn om met vereenigde krachten te doen, wat een ieder op zich zelf staande niet zou kunnen: »het openbaar onderwijs is een voorwerp van de aanhoudende zorg der Regeering.»

Doch waar de staat beschermend en ondersteunend optreedt, beschermt en ondersteunt hij niet bij uitzondering den een of den ander, maar allen. — Het voordeel dat de school oplevert, moet voor allen hetzelfde zijn, — allen moeten immers ook bijdragen tot de belastingen, waaruit de kosten voor het openbaar onderwijs bestreden worden. De gemeenschappelijke kas mag alleen in het algemeen belang worden aangesproken. Daarom »de inrichting van het openbaar onderwijs wordt *met eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen* door de wet geregeld.»

Een zoo gewichtig onderwerp als het onderwijs mag niet van de ingevingen en luimen van het oogenblik afhankelijk zijn; de vrijheid en gelijkheid der verschillende overtuigingen, een van de meest onmisbare voorwaarden om in het Nederland onzer dagen rust en vrede te bewaren, moeten op vastere waarborgen steunen, dan besluiten en verordeningen opleveren; bij de wet zal die regeling worden vast-

gesteld, en de grondidee die deze wet zal moeten bezielen, wilde de grondwet zelve reeds proclameeren. In verschillende omstandigheden zou het belang van het onderwijs wellicht eenige wijziging vorderen; schoon niet zoo gemakkelijk als de besluiten en verordeningen, toch kan eene wet nog al licht veranderd worden. Doch welke wijzigingen men ook in de wetgeving moge aanbrengen, op dit ééne moesten alle wetten letten, deze ééne voorwaarde moest vervuld worden zoolang de Grondwet het palladium van vrijheid en orde in Nederland zou zijn: eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen!

Helaas, noch bij het lager, noch bij het middelbaar, noch bij het hooger onderwijs werd aan dit voorschrift der Grondwet voldaan. — 's Heeren de Pinto's brochure is eene stem te meer in het koor van hen, die luide den klaagtoon aanheffen: »werkt het openbaar onderwijs ten onzent niet ten voordeele van het materialisme!»

En zoo men ook al deze vraag niet aanstonds bevestigend zou willen beantwoorden, dan rest toch die andere vraag, wier ontkenning wel eene onmogelijkheid zal zijn: »worden daar het openbaar onderwijs, de godsdienstige overtuigingen van ons, tegenstanders der schoolwetten: het Katholicisme en het orthodoxe protestantisme, — die overtuigingen, waarvan het geloof in de Godheid van Christus de basis vormt, worden zij door het lager, middelbaar en hooger onderwijs evenzeer bevordert dan de godsdienstige overtuiging van hen, die dit geloof meenen te moeten afbreken?» — Wie zou het wagen op deze vraag, na al hetgeen er in de laatste tijden vooral hierover heen en weër gezegd is, een ontkennend antwoord te geven.

Men ga slechts na, welke godsdienstige richtingen hunne ingenomenheid met het openbaar onderwijs betuigen, welke niet. Zoo de Katholieken en de orthodox-protestanten van het openbaar onderwijs niets te vreezen hadden, zoo bij de

inrichting van het openbaar onderwijs hunne godsdienstige overtuiging geëerbiedigd ware — *zoals de Grondwet dit uitdrukkelijk vordert* — zouden zij zich die enorme kosten voor het oprichten en in stand houden hunner bijzondere scholen wel getroosten? — Zou de helft van het volk zoo dwaas zijn, om zich zulke opofferingen op te leggen ten einde datgene te verkrijgen, wat de staat schier om niet aanbiedt?

Geeft de staat het voorbeeld van verdraagzaamheid, nu hij aan alle burgers zoo zware lasten oplegt, ten einde, met flagrante verkrachting der Grondwet, éene richting op godsdienstig gebied, eene richting strijdig met de overtuiging van de meerderheid der natie alleen en uitsluitend te bevorderen? Is dat de toegezegde, de door de Grondwet gewaarborgde vrijheid en gelijkheid? — Waarlijk waar de eenig mogelijke voorwaarde der verdraagzaamheid door den staat zelve zoo roekeloos wordt geschonden, — daar zal men te vergeefs naar andere middelen uitzien om de verdraagzaamheid, en daarmee den vrede en de eensgezindheid in den lande te redden.

De tegenstanders onzer tegenwoordige schoolwetten vergen geen privilegie, reeds honderde malen is het gezegd. Vrijheid en gelijkheid, — de nauwgezette naleving van den door de Grondwet vastgestelde *modus vivendi* is alles wat zij begeeren. Geene propaganda op staatskosten, — d. i. op kosten waar ook wij in deelen, van eene richting die de onze bestrijdt! Het onderwijs is inderdaad een wapen. Een neutraal, voor alle elkander bestrijdende richtingen onschadelijk onderwijs, is als doode letter op het papier, maar niet in het leven mogelijk. Mag de staat op kosten van allen aan éene der partijen de wapens bezorgen om daarmee aan de overige den oorlog aan te doen? — Daar is niets wat de onverdraagzaamheid meer in de hand werkt, dan die bevorrechtiging van éene partij tegen de met tallooze eeden bevestigde belofte in. — Roekeloos wordt op die wijze in de

politiek gebracht, wat de Grondwet meende dat in onze omstandigheden noodzakelijk daaruit moest verwijderd gehouden worden.

De ervaring leert het toch, dat niet zoozeer de vreedzame concurrentie in het particuliere leven, dan wel de door talloze middelen, niet het minst door schelklinkende phrasen in anonieme dagbladartikelen en strooibiljetten aangehitste strijd bij de stembus oorzaak is, dat de verdraagzaamheid met den dag meer verdwijnt. — Veel wordt er over geklaagd, dat de godsdienstige en niet de politieke denominatie bij de stembus veelal leuze is. Het verschijnen der zoogenaamde kerkelijke partijen wordt tegelijk als teeken en als verdere aanleiding tot onverdraagzaamheid gekenmerkt. Men neme de aanleiding weg — *zoals de Grondwet dat wil*, — en ook het gevolg zal verdwijnen. Zoodra ik overtuigd ben, dat bij de stembus de mij als Katholiek gewaarborgde rechten geen gevaar leiden, zal ik ook geen reden meer hebben, om als Katholiek voor de verdediging dier rechten daar te verschijnen.

Eene Katholieke partij heeft slechts dan reden van bestaan waar Katholieke belangen te verdedigen, de rechten der Katholieken als Katholieken te handhaven en te vorderen zijn.

Geeft ons wat de Grondwet ons beloofde, meer wordt door ons niet geëischt.

Past de Grondwet eerlijk toe, en gij zult bij de stembus geene kerkelijke benamingen meer hooren. De Katholieken zullen dan ten minste tot dien ellendigen partijstrijd niet medewerken. Voor hen althands zal de zetel in de Kamer wat anders zijn, dan een trap naar de groene tafel.

Reeds is het elders gezegd: meng de politiek niet in den godsdienst, en de godsdienst zal zich niet in de politiek mengen. — Men heeft wel eens gevraagd: »welk verband bestaat er dan toch tusschen de inkomstenbelasting en het dogma uwer Kerk.» — Die vraag was niet geheel verkeerd

geplaatst. Eerbied voor het gezag, rechtvaardigheid, trouw aan het gedane woord, liefde tot den evenmensch, dat vordert het dogma onzer Kerk in het politieke als in het maatschappelijk leven. Doch of in gegeven omstandigheden belasting op het inkomen al of niet de meest wenschelijke belasting is, — of de gouden of de zilveren muntstandaard dient aangenomen, — of de rechterlijke organisatie van den Heer Godefroi dan wel die van den Heer de Vries de voorkeur verdient, — of het cultuurstelsel al of niet nu of later, plotseling of langzamerhand dient te worden afgeschaft, — al die kwesties kan ik zus of zoo meenen te moeten beantwoorden, zonder mijne integriteit als Katholiek ook voor het minste te schenden. (In de kwestie van het cultuurstelsel is misschien het standpunt van Mutatuli nog het meest katholieke.)

't Is zeker mogelijk dat het meerendeel der Katholicken voor of tegen de inkomstenbelasting, voor of tegen het cultuurstelsel, voor of tegen deze of gene rechterlijke organisatie zijn; — en zeer terecht zullen zij dan trachten bij de stembus iemand te weeren, die hunne zienswijze niet deelt; doch dit zullen zij doen als staatsburgers, als voor- of tegenstanders der inkomstenbelasting enz., niet *als Katholicken*. — Geene enkele Regeering zal in dit geval de katholieke afgevaardigden *als Katholicken* in de oppositie tegen zich vereenigd zien. Geene enkele partij behoeft dan de Katholicken, *als zoodanig* aan de stembus te bestrijden. De ministeriële en partij-bladen behoeven dan het wapen van laster en insinuatie tegen de Katholicken niet meer als het meest deugdelijk middel tegen de dreigende uiteenspatting hunner meerderheid te gebruiken; Rabagas zal dan in kiesvereenigingen en meetings den sektenhaat niet langer opzweepen, want dit zal hem niet meer helpen »om er te komen», — en wie ziet niet hoevele en hoe gevaarlijke aanleidingen tot onverdraagzaamheid reeds aanstonds zouden verdwijnen.

Ach dat dit toch spoedig zoo worde! — Dat met de verdraagzaamheid, vrede en eensgezindheid terugkeeren; — dat, bij het vooruitzicht vooral van gedurende acht jaren van matericele verdediging zoo goed als verstoken te zijn, de eendracht, die macht maakt, het moreele prestige van ons dierbaar vaderland redde.

Niettegenstaande het grootst mogelijk verschil van godsdienstige overtuiging zouden wij toch nog kunnen bewijzen, dat

„Wir wollen sein ein einzig Volk von Brüdern.“

Maar op ééne voorwaarde: trouw aan den *modus vivendi*, onze Grondwet!

Aan alle kerkgenootschappen in het Rijk worde gelijke bescherming verleend!

Nimmer worde er aanleiding gegeven om te betwijfelen, of wel de belijders der onderscheidene godsdiensten allen dezelfde burgerlijke en burgerschapsrechten genieten, en gelijke aanspraak hebben op het bekleeden van waardigheden, ambten en bedieningen!

Het onderwijs zij waarlijk vrij!

Maar bovenal: men regele eindelijk eens de inrichting van het openbaar onderwijs *met eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen!*

